

УДК 37.032

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ІНШОМОВНА КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА» У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Плужнік А.В.

Інститут проблем виховання
Національної академії педагогічних наук України

У статті аналізуються сутність поняття та структура іншомовної комунікативної культури у психолого-педагогічних дослідженнях, концептуалізується визначення іншомовної комунікативної культури та розглядається її складові компоненти шляхом проведення аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду. **Ключові слова:** культура, мова, іншомовна комунікативна культура, міжкультурна комунікація та іншомовна культура.

Постановка проблеми. В контексті інтеграції європейських освітніх систем набуває особливого значення виховання іншомовної комунікативної культури молоді людини, а оволодіння нормами міжкультурної комунікації стає важливою передумовою налагодження міжнародних контактів, доступу до світової бази знань, успішності здійснення професійної, наукової і громадської діяльності та мобільності в сучасному світі.

Як свідчить практика, у молоді нерідко виникають труднощі у спілкуванні, особливо іноземною мовою, що пов'язані з її неспроможністю розкрити зміст та тему комунікації, висловити власну думку, враховувати у взаємодії гендерну, професійну та суспільну приналежність, виявляти комунікативну толерантність як основу гуманних взаємин між людьми.

Від того, як людина розмовляє, її культури спілкування залежить відношення оточуючих і формується думка про рівень обізнаності, вихованості чи освіченості особи. Тому іншомовна комунікативна культура постає однією з центральних проблем усіх часів, через призму якої визначають питання

сприймання й розуміння людьми міжособистісних взаємин та своєрідність культур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий інтерес до виховання у молоді комунікативної культури засвідчують численні праці, що виявляють міждисциплінарність вивчення чинної проблеми.

Методологічні засади чинної проблеми розроблялись у напрямках: системно-діяльнісного (М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень), культурологічного (А. Валіцька, В. Біблер, М. Бубер), гуманістичного (Ш. Амонашвілі, Г. Балл, Є. Бондаревська, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська), особистісно орієнтованого (І. Бех, В. Білоусова, К. Платонов, С. Подмазін, Р. Рибалка, І. Якиманська), основ теорії комунікації (А. Добрович, Г. Кучинський, Ю. Лотман, Р. Якобсон, Я. Яноушек, Ю. Габермас, К.О. Апель, Х.-Г. Гадамер, В. Хьосле); дослідження становлення загальної культури особистості (М. Александрова, П. Герчанівська, В. Гриньова, І. Ісаєв, Л. Колмогорова, В. Межуєв), теорії та практики педагогічних технологій (В. Безпалько, О. Падалка, О. Пехота, І. Підласий, О. Савченко, С. Сисоєва), особистіс-

ного зростання під впливом педагогічної комунікації в навчально-виховному процесі (О. Бодальов, А. Брудний, В. Грехнев, В. Кан-Калік, О. Леонтєв, С. Мусатов, Т. Нетчинова, А. Реан, І. Тодорова, А. Хараш), формування особистості студента в системі вищої освіти (О. Дубасенюк, Л. Белоусова, В. Оржеховська, М. Фіцула).

У визначенні теоретичних засад іншомовної комунікативної культури в межах нашого дослідження важливе значення мають праці, присвячені взаємозв'язку мови, культури і комунікації, зокрема: філософські (М. Бахтін, М. Бубер, В. Межуєв), філосурологічні (Л. Кондрацька, А. Малахов, А. Могильний, Г. Чайка, С. Черепанова, Т. Чмут), психологічні (Г. Андреева, О. Бодальов, О. Леонтєв, Л. Орбан-Лембрик, В. Семиченко), лінгвістичні (Б. Головін, І. Зимня, Г. Онкович, Є. Пассов, О. Садохін, С. Тер-Мінасова, Є. Шубін), педагогічні (Н. Волкова, І. Зязюв, О. Мудрик, В. Реан, О. Рудницька, Г. Сагач, В. Смирнов, А. Солодка).

Проблема формування культури іншомовної комунікації майбутніх фахівців різних професійних сфер розглядається в дослідженнях М. Галицької, Р. Гришкової, Л. Канюк, Т. Колбіної, Н. Микитенко, Л. Морської, Ю. Ніколаєнко.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на посилений інтерес науковців до даної проблеми, потрібно визнати, що поза їхньою увагою залишається низка важливих для теорії і практики питань. Зокрема, недостатньо теоретично обґрунтованим є саме поняття «іншомовної комунікативної культури». Тому для більш повного розуміння сутності цього феномену пропонуємо розглянути окремі його складові. Особливо враховуючи співвідношення іншомовної комунікативної культури з поняттями «комунікативна культура», «культура», «мова», «міжкультурна комунікація» і «іншомовна культура».

Аналіз теоретичних праць засвідчує загальну необхідність оновлення загальнопедагогічних підходів до іншомовної підготовки фахівців, яка має бути спрямована на оволодіння іншомовною комунікативною культурою, що дає можливість студентам користуватися іноземною мовою як засобом спілкування в актуальних для сучасного фахівця сферах.

Таким чином, науковий пошук в освіті та вихованні йде в напрямку зміни пріоритетів. Стає можливим посилення культуротворчих ролей людини, з'являється новий ідеал – «людина культури», що володіє розумовою, етичною та суспільно-духовною культурністю. Засобом і умовою досягнення цього ідеалу, педагогічною метою стає формування іншомовної комунікативної культури особистості.

Мета статті: аналіз поняття «іншомовна комунікативна культура» та визначення його складових компонентів.

Виклад основного матеріалу. Іншомовна комунікативна культура розглядається як сукупність норм і правил, що регулюють спілкування людей в різних культурних контекстах. Вона характеризується наявністю *комунікативного ідеалу, толерантним ставленням до співрозмовника як до цінності, усвідомленням його індивідуальних особливостей, власних комунікативних здібнос-*

тей та уміннями володіти комунікативною ситуацією. Це – система внутрішніх ресурсів людини, необхідних для існування у колі ситуацій міжособистісної взаємодії різних рівнів.

Взаємодія, взаємовпливи, взаємозбагачення світових, національних та регіональних культур є невід'ємним чинником формування і розвитку як планетарної культури, так і культур окремих етносів, націй, народів. Процес культурогенезу є характерним явищем від виникнення людського суспільства і набуватиме все більшої динаміки в майбутньому з подальшою глобалізацією світу, науково-технічним розвитком людства, набуваючи нових матеріальних і духовних форм та змісту на потребу викликів сучасності [2, с. 7].

Вчені впевнені, що іншомовна комунікативна культура є одним з важливих аспектів базової культури особистості. Її слід вважати основним компонентом культури, де іншомовна культура служить системою для покращення формування професійних і соціально-значущих якостей особистості, а мова є засобом комунікації та розвитку іншомовної комунікативної культури.

У своєму дослідженні П. Кендзьор стверджує, що культуру можна розглядати не тільки як матеріальні надбання й духовні цінності, котрі створила людина в процесі цілеспрямованої діяльності, але й передусім як відносини, що виникають у ході нагромадження, обміну, трансляції культурних смислів і значень [6, с. 32–35].

Якщо говорити про розвиток культури, то він не можливий без міжкультурної комунікації, де культурноносну функцію виконує мова на якій вона здійснюється формуючи мовну особистість.

В. Карасик визначає мовну особистість як узагальнений образ носія культурно-мовних і комунікативно-діяльних цінностей, знань, установок і поведінкових реакцій,

Таким чином, феномен мовної особистості є відображенням культурної ідентичності в мовній діяльності, де в центрі уваги іншомовної комунікативної культури стоїть мовна особистість у всьому її різноманітті: фізичному, соціальному, інтелектуальному та емоційному.

Іншомовна комунікативна культура розвиває вміння людини слухати, чути, аналізувати і розуміти думку іншого, оцінити і взяти до уваги специфіку культурних цінностей іншої культури, порівняти зі своїми і прийняти їх.

Термін «іншомовна культура» зустрічається в роботах багатьох дослідників і трактується досить схоже. М. Сафронова під «іншомовної культурою» розуміє знання про всі області життя країни мови, що вивчається, виховання діалектичного ставлення до країни і народу, мову якого вивчається, розвиток вміння спілкуватися в різних життєвих ситуаціях, формування мотивації до подальшого оволодіння мовою, певні знання, уявлення про систему конкретної мови, збагачення рідної мови [8, с. 23].

На думку М. Сергеевої, «іншомовна культура» – це інтегративне утворення, що включає в себе сукупність мовних, етнічних і поведінкових явищ і процесів, традиційних для носія мови [9, с. 104–110].

Є. Пассов визначає іншомовну культуру, як частину загальної культури людства, якою учень може оволодіти в процесі іншомовної освіти

в пізнавальному (культурологічному), психологічному, виховному (педагогічному) та навчальному (соціальному) аспектах [10, с. 40].

Г. Дмитрієв визначає чотири рівні сформованості іншомовної культури: *перший рівень* характеризується розвитком у студента толерантного ставлення до культурних особливостей країни досліджуваної мови; на *другому рівні* спостерігається розуміння і прийняття іншої культури; *третій рівень* демонструє повагу культурних відмінностей, відбувається більш активний діалог культур; а завершальний *четвертий рівень* – це становлення полікультурної особистості, тобто твердження культурних відмінностей. Індивід починає усвідомлювати, що толерантність, прийняття і повага культурних відмінностей вже недостатні: необхідна активна позиція, де активним повинен бути в першу чергу сам студент, тому цей етап вважається одним з найскладніших [5, с. 34].

Більш повна класифікація етапів освоєння іншомовної культури представлена в теорії М. Беннета, де усвідомлення культурних відмінностей проходить чотири ступеня:

1) Існування культурних відмінностей не усвідомлюється людиною.

2) Починає зростати міжкультурна сприйнятливність. Інша культура починає усвідомлюватися як один з можливих поглядів на світ. Людина відчуває себе членом більш ніж однієї культури.

3) Визнається існування кількох точок зору на світ, міжкультурна сприйнятливність зростає.

4) Формування нового типу особистості, коли людина свідомо відбирає і інтегрує елементи різних культур [4, с. 16].

Володіння іншомовною комунікативною культурою включає в себе не тільки здатність спілкуватися з людьми, які мають різні культурні цінності лінгвістичні коди та моделі поведінки [3, с. 122–128].

Також, слід звернути увагу, що процес освоєння іншомовної культури відбувається невідривно від зіставлення її з рідною культурою, аналізу однакових і різних явищ в рідній мові і культурі. Усвідомлення культурних відмінностей сприяє подоланню бар'єру, що виникає у спілкуванні носіїв різних культур. Отже, будь-який аспект життя і культури країни мови, що вивчається, повинен розглядатися у зіставленні з рідною культурою. В цьому сенсі важливу роль відіграє володіння людиною фоновими знаннями носіїв мови, які дозволяють їй адекватно розуміти іншомовні тексти.

Фонові знання визначаються як загальні для учасників комунікативного акту знання. А.А. Нікітіна, описуючи Більш розгорнуте визначення фонові знання, як сукупність знань культурного, матеріально-історичного і прагматичного характеру, які передбачаються у носія мови [7, с. 113–118].

В. Біблер зазначав, що міжетнічні контакти можуть мати негативні наслідки, пов'язані як з проявом етноцентризму, коли національні особливості чужої культури сприймаються через призму своєї, так і з недостатньою сформованістю компетентності міжкультурного спілкування, тобто знань про специфіку культурного фону і культурного модусу поведінки суб'єкта, виявлених на основі порівняння іншомовної та власної культури [1, с. 35].

Практика, в свою чергу свідчить про те, що для взаємодії в сфері міжособистісних відносин необхідна наявність таких комунікативних якостей, які об'єднують в собі ціннісні орієнтири, моральні позиції і спрямованість, знання, вміння, етику спілкування. Завдання вивчення іноземної мови, як засобу виховання іншомовної культури, являються нерозривними з завданнями засвоєння суспільного і культурного життя країн і народів мови, що вивчається.

Поняття «іншомовна комунікативна культура» може розглядатися як система знань і навичок, необхідних для здійснення іншомовної комунікативної діяльності, де присутній компонент саморозвитку і прагнення до самовдосконалення через особисті зміни, що дозволяє володіти когнітивними, емоційними способами поведінки під час комунікації.

Виховуючи іншомовну комунікативну культуру, молодь набуває знань про культуру народу, зокрема про мову, як частину культури та розвиває свої комунікативні здібності. Тому при вивченні іноземних мов слід орієнтуватися не тільки на формування у студентів мовних навичок і умінь, але і ставити цілі більш глобального характеру, а саме, вивчення культури і специфіки сучасного життя країн мови, що вивчається, розширення лінгвістичного і загальнокультурного кругозору молоді людини.

Висновки і пропозиції. Аналіз поняття «іншомовна комунікативна культура» та його складових свідчить, що немає єдності в їх розумінні і далеко не завжди його дефініції та подібні до нього визначення розкриваються досить точно, але існують спільні функції, які вони виконують для розвитку та формування комунікативних здібностей іншомовної особистості.

Так, на основі аналізу філософської, психологічної, педагогічної літератури було уточнено розуміння сутності поняття «іншомовна комунікативна культура» і розглянуто її основні складові. Виявлено, що іншомовна комунікативна культура є компонентом загальної культури людини. Мова служить засобом виховання іншомовної комунікативної культури, сприяючи взаєморозумінню і взаємодії людей.

Аналіз вивчення наукових праць дозволяє визначити іншомовну комунікативну культуру як здатність вільно встановлювати й підтримувати контакти з людьми іншомовного середовища. Це – набуття певної сукупності знань і вмінь, котрі забезпечують простий і невимушений процес комунікації іноземною мовою.

Молода людина повинна бути готова до життя в умовах діалогу культур і до міжнаціонального спілкування. Адаптація до таких умов вимагає не тільки практичного володіння іноземною мовою, навичками спілкування, знання народних звичаїв, а й спроможності інтеграції особистості до системи світових та національних культур. Це передбачає наявність сформованої здатності сприймати і розуміти іншомовну культуру у широкому сенсі, інтерпретувати й засвоювати цю культуру, що виявляється у можливості продуктивної взаємодії з навколишнім світом. Мова йде про розвиток такого особистісного формування, як іншомовна комунікативна культура, що є чіткою системою знань, яка відбиває картину світу даючи змогу не загубитися в ній завдяки комунікативним вмінням людини.

Список літератури:

1. Біблер В.С. Діалог культур и школа: Ідеї. Досвід. Проблеми. Кемерово: «АЛЕФ» Гуманітарний Центр, 1993. – 416 с.
2. Біла книга з міжкультурного діалогу Ради Європи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/4580>.
3. Vochova V. Intercultural Competence as a Meaning of Bridging the Cultural Gap / В. Бочова // Социокультурные проблемы языка и коммуникации: зб. наук. праць. – 2010. – № 8. – С. 122–128.
4. Грушевицька Т.Г. Основи міжкультурної комунікації: Підручник для вузів / Т.Г. Грушевицька, В.Д. Попков, А.П. Садохін (Під ред. А.П. Садохіна). – М.: ЮНІТІ-ДАНА, 2002. – 352 с.
5. Дмитрієв Г.Д. Багатокультурна освіта. М.: Народное образование, 1999. – 208 с.
6. Кендзьор П.І. Полікультурне виховання учнів у системі діяльності загальноосвітнього навчального закладу (теорія і методика): дис. доктора пед. наук: 13.00.07 "Теорія і методика виховання" / П.І. Кендзьора. – Київ. – 2017. – 425 с.
7. Нікітіна А.О. Лінгвістичні аспекти лінгвокраїнознавства / А.О. Нікітіна // Питання мовознавства. – 1986. – № 6. – С. 113–118.
8. Сафронова М.А. Вибрані праці з мовознавства та культурології. М.: Прогресс, 2003. – С. 23.
9. Сергеева Н.М. Психологічні основи формування системи понять про країну досліджуваної мови / Н.М. Сергеева // Оптимізація процесу навчання іноземних мов у середній школі та вузі. – 2004. – С. 104–110.
10. Пассов Є.І. Комунікативна іншомовна освіта (Концепція розвитку індивідуальності в діалозі культур). Ліпєцьк, 1998. – 158 с.

Плужник А.В.

Институт проблем воспитания

Национальной академии педагогических наук Украины

СОДЕРЖАНИЕ ПОНЯТИЯ «ИНОЯЗЫЧНАЯ КОММУНИКАТИВНАЯ КУЛЬТУРА» В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ**Аннотация**

В статье анализируется суть понятия и структура иноязычной коммуникативной культуры в психолого-педагогических исследованиях, концептуализируется определение иноязычной коммуникативной культуры и рассматривается ее компоненты путем проведения анализа отечественного и зарубежного опыта.

Ключевые слова: культура, язык, иноязычная коммуникативная культура, межкультурная коммуникация и иноязычная культура.

Pluzhnik A.V.

Institute of Problems on Education of the

National Academy of Educational Sciences of Ukraine

THE CONCEPT OF FOREIGN COMMUNICATIVE CULTURE IN PSYCHOLOGICAL AND EDUCATIONAL RESEARCHES**Summary**

The article analyzes the definition and structure of foreign communicative culture in psychological and pedagogical researches. The definitions of foreign communicative culture are conceptualized and its structure is examined by studying the analysis of native and foreign researchers.

Keywords: culture, language, foreign communicative culture, intercultural communication and foreign culture.